
a mostoha barázda

PETKOVICS KÁLMÁN

III.

Meg lehet élni négy hold földből?

„Négy holdon többféleképpen gazdálkodhat az ember.” (Szerény, tiszta faluszéli hajlékban jegyzem a szavakat.) „Belterjesebben vagy kevésbé belterjesen. Attól függ, hol a föld, milyen a föld, milyen az ember. Van-e háza, istállója, kocsija, lova, szerszáma, hányan ülnek az asztalhoz, milyen az asszony... A békességes léleknek nem sok kell az élhetéshez. Lakott az utcában egy idős bácsi... A Fazekas Orbán bácsi. Egy holdja volt, s megélt belőle. S milyen sokáig! Az ám, a Fazekas Orbán...”

Elszabadul a mese.

Nem csoda. Tél van. Futja az időből. Rászántuk a másra amúgy se alkalmas napot. Kint ólomszínű rongyos ködfelhők lógnak az égről. Bent ásitó félhomály. Félliteres üvegben pálinka a kemence nyakán. Abból jön a tűz, az optimizmus. „Csak fedél legyen az ember feje fölött! Nagy dolog. Hatalmas dolog. Gazdálkodás? Meg ahogy az előbb mondta, életszínvonal... Kinyér! A megimádkozott mindennapi. Az. Meg az egészség. Az! Mert ha a nyavalya rátör a családra, rosszabb az minden istencsapásánál...”

(A félelmet valamelyest enyhítette a földművesek egészségbiztosítása. Észak-Bácska területén a biztosított családok létszáma 1968-ban 39 668, 1969-ben 37 697. Családtaggokkal együtt 1968-ban 97 242, 1969-ben 88 108. Egy esztendő alatt jelentős csökkenés. A vegyes tevékenységű háztartások szaporodásával magyarázható. A 88 108 ember 1969-ben 650 715-ször fordult orvoshoz. Egy főre 7,6 eset jut évente. Orvoson, gyógyszerháron ma már nem takarékoskodik a földműves. Egy biztosítottra átlagosan hét receptet adtak ki.)

„Más! Persze, hogy más — mondja nekilendülve, s átcsap a másik témakörbe. — Örömök is vannak. Nagy boldogság a disznótor. Szalonna

a kinyér mellé! Mert én leszenvedtem a nehezét. Ha valaki leszenvedte, én igen."

„Nehezét?”

„No, egészségire! Hűha!!... Emberes, az anyja kiskésíti! Nehezét hát! Talpra állítottam a gyereket...”

(Utólag nézem a statisztikát: a számok nem mutatják a négy holdnál kevesebb földdel bíró mezőgazdasági háztartások családtagjainak számát. A betegségyező kimutatásából azonban ki lehet számítani, hogy a biztosított földműves családok átlagos lélekszáma 2,34! Férj, feleség, s minden harmadik családban egy gyerek! Otthon levő gyerek. Úgy látszik, az egész parasztság „leszenvedte már a nehezét”. Az egyedi tapasztalatok alapján sejteni lehet, hogy az előregedés tünete négy holdon alul kifejezettebb, mint felül.)

„A gazdaság? — mondja tűnődve. — Összel, októberben kezdődnek a számolgotások. Mennyi búzát vessen az ember? Ugye ez a búza áratól függ, időjárástól, tehetőségtől... (1971 nyarán átlagosan 1.32 dinárt fizettek a szövetkezetek egy kiló búzáért.) Kinyérnek teremni köll! Másfél holdat vetek. Szántás fuvarossal. Készpénzen. Négy hold nem bírja el a lovat. Igazság szerint.”

„Miért igazság szerint?”

„Ha úgy számolunk, ahogy maga kívánja.”

„Másképpen is lehet?”

„A fenébe ne lehetne! Fuvarozni is lehet. Télen, nyáron. Több mindenfélét lehet csinálni, ha van, mint ha nincs. Igazság szerint négy holdhoz sok a ló. Csak most a búzáról beszélgetünk. Aki számolni tud, számolhat: 160 kiló vetőmag holdjába, pénzbe kerül mostanában. Szántás, vetés fuvarossal. Hát ne legyen több kiadás az aratásig...”

„Mütrágya?”

„Ahogy vesszük. Meghinthessük a földet, de én nem kísérletezek. Ha nem muszáj. Lekaszálni lekaszálja az ember, ám a hordás új fuvarral jár. Cséplés, géprész... A kombájnnal is elviszi a magáét. Mondjuk, terem húsz métermázsas. Mondjuk! Kivonjuk belőle a kiadásokat meg az adót. Marad tíz. Dinárban 1320 lenne. Összesen. Nekem meg az anyjuknak négy métermázsas, fejadagnak. Egy métermázsas pedig tartaléknak. Sose tudja az ember, mit ad a jóisten. Öt métermázsát pénzzé lehet tenni...”

„A többi földön? Három kvadrát krumplit ültetek, meg egy kvadrát bosztány a konyhára, a többi kukorica... Rendszerint. A bosztány meg a krumpli nem hoz pénzt. Föléljük. A kukorica más. Egészen más. A kukoricával *gazdálkodik* az ember. Terem, jobbik esetben ötven, ötvenöt métermázsas csövesen. Olyan harminc métermázsát nyom morzsolt állapotban.”

(1971 nyarán Észak-Bácska szövetkezetei különként átlagosan 1,53 dinárt fizettek a kukoricáért. Természetesen „tavalyi”, csekély nedvesség-tartalmú kukoricáért.)

„A kukoricával a kiadásoknál kezd gazdálkodni az ember. Több munkát kér. Viszont a szántás, kétszeri ekézés, betakarítás (szárral együtt) fuvarost igényel. Ha kedvez az idő, meg az úristen is úgy akarja, terem ötven, ötvenöt métermázsas. Csövesen. A paraszt sose tudja, mennyi terem. Azért bizonytalanodik a számokkal. Kevesebbet mond, többet remél. Mondjuk lesz harminc métermázsas kukorica morzsolt állapotban...”

„Egy ötvenhárom kilója?”

„Ha maga mondja. Nyáron. Addig ki kell tartani! Harminc métermázsza száraz állapotban 4590 dinár. Amennyire én tudom, ennyi a miniszterek havi járandósága. Csakhogy a kukorica árából lemennek a költségek. Az adó. Mondjuk marad tisztán húsz métermázsza. 3060 dinár. Ennyiért már adnak televíziót is a boltban...”

„Televízió?”

„Várjunk! Egyelőre nincs mibe aprítani a kenyeret. Gondoskodni kell a hizóról. Mondom, a kukoricával gazdálkodik az ember. Hízó a konyhára. Muszáj lenni! Nyolc és fél métermázsza kukoricát számítok rá...”

„Nem sok az?”

„Kétmázsásat szoktam vágni. Sok-e? Ahogy vesszük. Ne legyen nyolc és fél. Legyen nyolc. Az 1224 dinár. Meg a süldő. Ha a kétmázsásat, például tavaly szeptemberben (1971), eladom, kapok érte 1856 dinárt. Ha augusztusban adom el, akkor csak 1570 dinárt kapok. A maga számítása szerint...”

(1971 augusztusában átlag 7,85 dinárt fizettek átlagosan Észak-Bácska szövetkezetei kilónként, élősúlyban a sertésért. Szeptemberben az átvételi ár 9,08 dinár. A gyakori árhullámzások az utóbbi tíz esztendő alatt a sertéshizlalás állandó kísérőjelenségei. A földműves képtelen tervezni, kalkulálni. A parasztszaládban az infláció bonyodalmasabb kérdéseket vet fel, mint a városi háztartásokban, ahol leginkább az emelkedő árakat szidják. A földműves, ha emelkednek az árak, káromkodik. De káromkodik az ellenkező esetben is, mert kétfelől kötődik a piachoz.)

„Mégis a kukoricával gazdálkodik az ember — folytatja nyomatékosan. — Mondjuk, marad húsz métermázsza tisztán. Benne a munka értékével. Ha pénzzé teszem, kapok érte 3060 dinárt. De csinálhatok belőle hatszáz kiló disznót. Azért 5448 dinár jár. Maradjunk a példázatnál: 3060 dinár kukorica, plusz süldő, plusz vesződés, plusz kockázat... Érdemes? Megmondom magának őszintén, akármilyen kis haszonért belekezdünk, már azért is, hogy a télen legyen mit csinálni. Különben megette a fene az egészét...”

„Másképpen nem számolhatunk?”

„A paraszt sokféleképpen számolhat. Spekulál, mondják. Pedig csak törli a fejét szegény. Tehén a disznó helyett? Az asszonyok kedvelik a tehenet. Lehet belőle pénzelni! Mondják. Kis pénz. Naponta csepeg, naponta csurog el. Lassacsckán. Ló? Fuvarozásra? A nyavalyás föld akkor köti le a fogatot, mikor fuvar lehetne vállalni. Ha nincs fuvar, kétszeres a baj. A ló eszik, s nem lehet belőle pénzelni.”

„És a konkurrencia?”

„Az. Szövetkezeti traktor. Magántraktor. Ló nem jöhet számításba. Marad az ember, a két kezével. Nem muszáj napszámba menni, elég, ha természetben ledolgozza a fuvar árát. Nagy könnyítés! Régen a falverő bunkó volt pénzhozó szerszám. Csahogy manapság sokat szuszog az ember.”

„Sokat szuszog?”

„A falverésnél nem úgy van, mint a cirkuszban. Ott ötven kiló nyögve hatásosabb, mint száz kiló mosolyogva!”

„Ezt hol hallotta?”

„Szomszédban. Televízió.”

Összeütöttük a poharak fenekét.

Mikor mindent összeszámoltunk, kitűnt: a négy hold művelése harminc-négy napi egyéni munka. Amennyiben az ember a fuvardíjat természetben fizeti (lekapálja), a munkanapok száma növelhető. De nehezen jön ki a hatvan nap. A hizlalás körüli tennivalók átváltoztathatók munkaidőre. Felszámolhatjuk a ház körüli téblábolást, mindent összeadhatunk, akkor is marad fél esztendő, üresen.

„Én túl vagyok a nehezén! — mondja az ember, miközben cigarettát sodor. — Talpra állítottam a gyerekeket. Nekem elég volt! Mit szóljanak ott, ahol két felnőtt ember van négy holdra!”

„Nem élhetnek meg . . .”

„Élnek!”

„Földből?”

„Azl nem mondtam. A földön nyavalyognak. Vergődnek. Nyomorognak. A föld *mellett* élnek . . .”

„Mellette?”

„Régebben kupeckodás. A szállási piacokon olcsóbb volt a süldő. A faluban drágább. Dohány! Pálinka. Most a turizmus. Mikor minek van a szezonja.”

„És ha semminek sincs szezonja?”

„Árendálni is lehet a négy hold mellé. Szaporodik a munka, lesz helye kocsinak, lónak. De kezdő tőke nélkül nem megy. Ötször annyit dolgozhat az ember a bérleten, mint a sajátján. Az se könnyű élet. Kockázat. A haszon a terméstől függ. Termés az időjárástól. Az időjárás az úristentől . . .”

„Sokféle az élet!”

„Lehet benne válogatni.”

„Sokan más foglalkozást választanak?”

„Attól függ!”

„Mitől?”

„Az én gyerekeim elmentek. Hál'istennek. Elmentek, mert idejében gondoskodtam a szakmájukról. Vannak ám olyan családok, ahol a gyerek belecsonstosodott a parasztságba. Most aztán, hol elmegy, hol visszajön. Vagy azt várja, hogy az öregek letegyék a kanalat. Mert úgy véli az istenadta, akkor neki jobb sora lesz. Ilyenek is vannak. Meg mindenféle emberek. Én amondó vagyok, elmenni csak véglegesen érdemes.”

„A parasztságból?”

„Rongy ember az, aki nem törődik a gyerekével. Aki nem segíti, hogy elmelessen . . .”

„Az iskola sokba kerül?”

„Nagy iskolára nem gondolunk. Szakmába segíteni a gyereket! Ez minden.”

„Ha van gyerek!”

„Ha nincs gyerek, lesz helyette szomorú vénülés.”

Alkonyodik.

A kopasz fa koronája belemosódik a sötétségbe.

Villany.

Kicsi szoba.

Rádió.

„Az egészség?”

„Régen ez volt a parasztember nagy félelme. Sérv, reuma. Tüdőbaj. Húzták, csak húzták . . . Ne kelljen orvoshoz menni. Mégis odakényszere-

rültek. Sok tehenet, hizónakvalót vitt el a betegség. Apám, a megboldogult . . .”

Az asszony lép be. Nagy lábas a kezében.

Párolgó étel.

Az ember feláll.

„Mennék” — mondom a jegyzeteket rendezve.

„Azt nem!” — szól hegyesen.

„Már csak megtiszteli az asztalunkat” — mondja az asszony.

„Elmenne, hogy aztán beleírhasa az újságba, milyen fukar a paraszt!”
Nevet.

„Nem írom bele.”

„Akkor is tisztelje meg az asztalunkat. Különben sem mondtam el mindent. Ajaj! Mennyi elmondanivaló van még . . . Például az asszony. Tudja, mennyit lendít a jó asszony a háznál. A baromfiudvar. Hm. Úljön már le. Hagyja azokat a számokat a fenébe. Úgy se lehet azokból kírakni az életet.”

„A számok is az igazságot modják.”

„Mint a koporsószőgek!”

„Hogy beszélsz?” — szól az asszony.

Csirkepaprikás.

A rendes ember nem beszél, ha eszik. A falióra ketyeg, egyenletesen, figyelmeztetőn. Távoli kutyaugatás. Hószagú ködös téli csend feküdt végig a hosszú néptelen utcán. És mindenfelé . . .

ALKU A GYEREKEKKEL

Másik parasztcsalád. Az ember hetven-, az asszony hatvannyolc éves. Idős földművesek. Öt hold földön gazdálkodtak. Három gyereket neveltek fel. Közülük egy sem maradt parasztnak. Elmentek. A fiúk szakmába, a lány férjhez. A lány gyakran hazalátogat. A fiúk ritkábban.

Vert falu ház. Léckerítés. Öreg tyúk kapirgál a palánk tövében.

Süt a nap . . .

Január. A hőmérséklet: plusz nyolc.

Tisztára söpört udvar mutatja: itt nincs gazdálkodás. Nincs iószág-tartás. Itt már öregemberek éldegélnek. Nyitott könyv az udvar. Olvasni lehet benne, a jelenről.

A tegnapiról a szövetkezet agronómusa mesélt. Vázolta a gazdálkodás rövid történetét. A kisember kapcsolatait a barázdával s a barázda révén a világgal. És e kapcsolatok változásait az idők folvamán. Érdekes történet. Öt fejezetre osztható. Hatodikát a riporter toldotta hozzá.

Első fejezet. Dolgozás kora. Az ember egészséges. Bírja magát. Ha kell, látástól vakulásig gürcöl. Műveli a földjét. Részaratást vállal. És boldog, mert felnevelheti gyerekeit. Másnak ritkán panaszodik. Idegennek soha. Büszke. Szégyenli a szegénységet.

1937-ben vásárolt magának utoljára új télikabátot.

Báránybőr bekecsben ül az asztal mellett, s pöffékel rendületlenül. Egyetlen szenvedésze a dohány. Trafikra, cigarettára régen sem futotta. Most sem. Ezt a mezőgazdász árulta el, aki húsz év óta figyeli a földműveseket, fejtegeti életük titkait.

Egyszer valami úrféle toppant a házba, akitől a gyerek előmenetele

függött. Asztalhoz ültették. Rántottát készítettek neki. Öt tojásból. A vendég egyedül ült asztalhoz. A gyerekek nézték. Mikor elment a vendég, enni kértek. Az anyjuk kivette a kemencéből a nagy fazekat. Tele a forró fazék jó, meleg kukoricával. Pattogatni való kukoricával, amit szemestől szokás főzni a kemencében.

Kívánatos jó étel volt az! Valamikor az apró szállásokon, faluszéli hajlékokban nagyon ismerték.

A földön, mind az öt holdon, egy kultúrát termelt. Kukoricát. A mezőgazdász pontosabban fogalmaz: „Harminc esztendeje csak kukoricát”. A bizonyíthatóság tudatában hozzáteszi: „Monokultúra! Tipikus monokultúra.” Ez jellemzi a fejletlen országok mezőgazdaságát. A gyarmatok mezőgazdaságát. Vetésforgó? Ugyan!

A monokultúra mögött tapasztalatok, számok, gazdasági okok rejlenek. A kukorica a kifizetődő növény. Sok gyalogmunkát igényel. Az ára szabadon alakul.

Kenyér? A háború előtt, mikor öten ültek asztalhoz, a családfő aratáskor és a cséplőgépnél kereste meg a kenyérnekvalót. A kukoricát a vergődő kisembernek teremtette az úristen: munkaigényes, de aratáskor, csépléskor nincs vele dolog! Fattyazás? Asszonyunka.

A felszabadulás után a gyerekek elszállingóztak. A két öreg folytatta a monokultúrás gazdálkodást.

Második fejezet. A kooperáció kora. Ötven után, a hatvanadik év küszöbén, az ember észreveszi: a dolog, ami régebben könnyen ment, egyre nehezebb, fárasztó. Megfájdul a derék. Kiságyra kíváncznak a lábak. Szuszogás. A tüdő, mint lukas kovácsfűjtató, kapkod a levegőért. Pár éjszakányi fontolgtatás után bement a földműves szövetkezetbe (hirdették akkoriban nagyon), s aláírta a társas termelési szerződést.

Beszélték ott monokultúráról, miegymásokról. Nem sokat adott rá. A szövetkezetesek propagandáztak: az öreg felvilágosodott, a haladás útjára lépett. Pedig az öreg csak kiszámította: így is, úgy is mással kell szántatni, igamunkát végeztenni... Miért ne szántatna, fuvaroztatna a szövetkezettel? Édes mindegy.

A társas termelési viszony némileg módosította a gazdálkodás menetét. A monokultúra alapjában megmaradt. A háztartásban alig érződött a változás. Tágabb, társadalmi vonatkozásban, mégis új korszak kezdődött. Valamioske műtrágyát „beleagitáltak” a földbe. A traktor mélyebb barázdát hasított, mint a lóvonatású eke. (A fuvarosok jobban kímélik a lovat a más földjén, mint a sajátjukon.)

Valami megváltozott.

A kooperáció nagy előnye, hogy meghagyta a gyalogmunkát. Ezzel megerősítette a kukorica egyeduralmát. A hozamok viszont javultak. A terméstöbblet fedezte a nagyobb kiadásokat. A szerződő felek megtalálták számításaikat. Csakhogy a gyalogmunkát sem bírja örökké az ember. Az évek szaporodásával mind nehezebb és nehezebb a kapa. Nyög az ember a sor végén. Érzi, nem bírja tovább...

Álmatlan éjszakák. Számolgtatások. Mitévő lehet? Árenda? Mennyit adnak? Hat métermázsza búzát holdanként? Lemegy az adó. Mi marad? Kevés.

Ossza szét a földet a gyerekeknek? Úgysem művelik. Eladják. És elfolyik a pénz. A hagyaték. S a hagyatékkal az öregember becsülete...

Harmadik fejezet. A feles. A feles parasztember. Akárcsak a tulajdo-

nos. A tulajdonos öreg, munkaképtelen, a feles fiatalabb, bírja a munkát. Kocsival, lóval rendelkezik. Igamunkára, gyalogmunkára egyaránt alkalmas. Saját földje is van, csak kevés, nem lehet belőle megélni. Ezért árendál (ha van pénze), vagy (ha nincs) felvállalja más földjét feléből.

Felezi a termést a tulajdonossal. Leginkább kukoricát. Búzát nem szokás felessel termeltetni. Kockázatos. A feles viszony értelme a munkáigényességben rejlik: az igamunka és a gyalogmunka értéke, közös kockázattal (termelés ismeretlen, természeti tényezőinek felezése) a kukorica esetében, egyenlő a termés értékének felével. A másik feléből lemegy az adó, s marad — a bérlet.

Papíron egyszerű. Az életben különböző problémákkal jár. Például: a feles és a tulajdonos a nagyobb hozam érdekében (közös érdek!) műtrágyát vásárolnak. Felét a feles, másik felét a tulajdonos fizeti. A feles kiviszi a műtrágyát a földre (övé a kocsi) és a tulajdonos kételkedik (főleg, ha kevesebb a termés, mint amennyire számított) abban, hogy az ő földjére szórta a műtrágyát.

A feles körmére kell nézni. Csak hát, az embert néha ágyhoz köti a nyavalya.

Mit tehet a tulajdonos? Majd az asszony! Kimegy az asszony ellenőrizni a felest. Kimegy és visszajön.

„Rászórta?” — kérdi az ember.

„Rá” — mondja az asszony.

„Rá a fenét!” — pattog az ember. „Hamut kevert bele. Eszedbe se jutott megnézni. Ügyefogyott néember . . .”

És hasonló bonyodalmak.

Nem lehet a felesnek hinni!

Az osztozkodás újabb bajokat hoz. Egyik évben ennyi terem, a másik évben amennyi. Sose tudni, mennyi terem. A hatvankilences esztendő, például, bőségesen fizetett. A termés fele, hetvenöt métermázsa csöves kukorica. Az ám, de a következő évben már csak ötvennyolc métermázsa jutott. Rosszabb volt az időjárás. De ennyivel? Nagy a különbség.

Kétségek támadnak. Igazságosan osztott-e a feles? Nem vitt-e haza egy kocsival többet, mint amennyit a tulajdonos udvarába hozott? Ki tudja . . .

Három álló esztendeig tartott a kötekedés a felessel. Hetvenben az öreg elhatározta: átszervezi az életét.

Negyedik fejezet. Alku a gyerekekkel. Ritka esemény. Együtt a családdal. Mindenki. Fiak, a lány, menyek, vő. És az unokák! Az unokák leg-hangosabbak. Mint a kicsibék tavasszal. Zsivaj. A nagymama nem találja helyét. Röpdös körülöttük, mint a nyugtalan kotlós.

Az öreg az asztalfőn. Füstöl. Nagy beszélgetés készülődik!

A gyerekek megilletődötten figyelnek.

Az öreg kezdi. Elmondja a felest. Panaszodik. Nem fájna az ő dereka, de egyszer nagyon megázott . . . Mikor is? Kerülgeti a témát. Kerülgeti, végül mégis kiböki:

„Tudjátok, mit gondoltam?”

A gyerekek nem tudják mit gondolt.

„Átszervezem az életemet” — mondja az öreg jelentőségteljesen.

„Hogy gondolja, apám?”

Mély szippantások után:

„Úgy gondolom, rátok hagyatékozom a földet. Fizettek nekem meg anyátoknak havonta negyvenezer dinárt . . .” (Régi dinárt. 1970 végén.)

Csend. Hosszú, feszült csend.

„Negyvenezret?” — szól a legidősebb fiú.

„Negyvenezret” — mondta az öreg.

Darab idő múlva:

„Sok?”

„Sok.”

Az öreg lobban. Az asztalra csap.

„Nem érünk meg nektek negyvenezer dinárt?!”

Az öregasszony pityergéssel menti a békét. Ő tudja legjobban, hogy a gyerekek apjuk haragos természetét örökölték, s könnyen összekoccanak. Akkor pedig vége a tárgyalásnak.

Számok taszították tovább a beszélgetést. Mit kezdenek a hagyatékkal? Eladják? Abban az esztendőben 7500 dinárt kínáltak holdjáért. A nemzetközi út közelében drágák a földek. 7500 szorozva öttel, egyenlő 35 500. Az összegből lemennek bizonyos költségek. A maradék, három gyerek jussa. Ebből az öregeknek havonta 400. Évente 4800.

Sokallották.

Az öreget is lehűtötték a számok. Föltette az okulárét, s az asztalfiából elővette a plajbászt.

Újabb számolgatások.

A gyerekek 300 dinárt ígértek havonta. Az évente 3600. Vagyis tíz évre futja a föld árából.

A 300 dinár a társadalmilag rögzített minimális személyi jövedelem fele. Meg lehet belőle élni? Talány. Persze, megmarad a ház. Pár kvadrát föld a ház körül. Udvar. Baromfi.

Az öreg kitarzott a négyszáz mellett.

A gyerekek egy parával sem ígértek többet háromszáznál...

Az alkú félbeszakadt...

Ötödik fejezet. A különös költségvetés. Az öreg nem kedveli a pénzt. Búzában számol. Búzában gondolkodik. Nincs ebben különösebb bölcsesség. Egyszerűen arról van szó, hogy a pénz változékony, mint a csapodár menyecske csókja. Idén ennyi, jövőre, ki tudja, mennyi!

A búza valószínűbb értékmérő. Bár annak is akadozik az ára. Mégis más. Az agronómus hosszú idő óta figyeli a parasztcsaládok költségvetését. (Az igazi szakember figyelme mindenre kiterjed. Az igazi szakember sohasem lehet technokrata.) Ő is búzában számol. Az infláció miatt. Az infláció hatása utólag mérhető. A parasztember csak a következményeit érzi.

Átszámítjuk búzába a család jövedelmét. A tisztább helyzetkép érdekében.

Hatvankilences esztendő. A földet feles művelte. Bő termés volt. Hetvenöt métermázs csöves kukorica. Morzsoltan negyvenhét métermázs. Átszámítva búzaegységbe (4700 szorozva 0,7-tel, egy kilogramm kukorica árával a szóban forgó évben) = 3290. Ez a jövedelem.

Csöppenhet hozzá még valami, de nem sok. Elosztani csak a biztos jövedelmet, a 3290 búzaegységet, lehet. Ennyiből kell megélni. A bő esztendőben...

Az elosztás: adó, járulékok összesen 1540 búzaegység. („Adókönyvités nincs, mert a család személyenkénti kataszteri jövedelme meghaladja a 900 dinárt. Furcsa a törvényhozónak effajta rendelkezése, amikor köz-

ismert tény, hogy az adók és járulékok elviszik a kataszteri jövedelemnek több mint a felét! Még furcsább, ha tudjuk, hogy ugyanaz a "törvényhozó" úgy rendelkezik, hogy a munkaviszonyban levők minimális személyi jövedelme 600 dinár legyen." Szücs István: a földművesek nyugdíja, 7 Nap, 1972. január 7.)

A 3290 búzaegységből 1540 lemegy az adóra és járulékokra. Marad 1750. Hét métermáza kukorica kell a hizónak és baromfinak. Vagyis, 490 búzaegység. Marad 1260. Következésképpen oszlik el: kenyér, liszt 400, a hiányzó léltrevaló pótlására 60, cukor, tej 20, 6 kilogramm szüzdohány 60, malac a következő télre hizónak 100, hús, csont 60, villanyáram 40, templomadó, kéményseprő 45, ital 50, só, paprika, élesztő, gyufa, méz, egyébek 100, ruha, cipő 150, gyümölcs, főzelék (ami nem terem meg a ház körül) 70 búzaegység. Összesen 1155. Marad 105 búzaegység. Minden egyéb eshetőségre. És jut belőle még fenyőgallyra is!

Hatodik fejezet. A riporter megjegyzései. A riporter elnézést kér a sok számadat miatt. A lista nem szorul magyarázatra, mégis tartogat megválaszolatlan kérdéseket.

Fűtés? Csutka, szárizik, gally.

Kultúra? Újság? Könyv?

Rádió van. Lepecsételve.

Valami más helyett? Mondjuk, a templomadó?

Negyvenöt búzaegység... Egy könyv ára.

Ital? Dohány?

Ne kívánjunk választ. Gondolkozzunk. Leszámítva adót, járulékokat, a havi jövedelem 104 búzaegység! A gyerekek 300-t kínáltak. A szövetkezet nyugdíjbiztosító részlege 1971-ben havonta 617,59 dinárt fizetett.

Az öregek az utóbbit választották.

EGY KIS SZÁMTAN

Az elemzés hosszabb megfigyelésen, tapasztalati tényeken, konkrét adatokon alapul. A boncolás tárgya mégsem egy konkrét eset, hanem a példa. Adott környezethez, adott lehetőségekhez kötődő példa. Az alanyi indítékú értékítéletek s az eltérő helyzetekből fakadó eltérő adatok, tapasztalatok zavaró hatásának semlegesítése érdekében elvonatkoztatott formában vizsgáljuk.

A problémát az előbbi fejezet utolsó mondatai tartalmazzák. Öt hold földdel rendelkező idős, munkaképtelen (vagy csökkent munkaképességű) földműves házaspár havi jövedelme, a feles termelési viszony adottságai között, jó termést hozó esztendőben, 105 búzaegység. Emberi számítás szerint ennyiből nem lehet élni. A gyerekek havi háromszázat kínáltak. Az öregek nem fogadták el. Nem fogadták el, mert a szövetkezet nyugdíjbiztosító részlege többet adott.

Mi van a számok mögött? Milyen gazdasági viszonyulások, tények rejlenek az eltérő ajánlatok mögött? Hiszen a kapcsolatok szövödményének minden alanya meghatározott számítás szerint ígért, javasolt, döntött. Új, látszólag elvont fogalmakkal kell megismerkednünk. Ezek közül három: a pont, a nyugdíjbérlés és a korosodási kulcs, hosszabb magyarázatot kíván.

1. A pont. Szorzószám. Az adott esetben egy nyugdíjegységet jelöl. A módszer eleme. Összetevő részeinek kötőanyaga azonban társadalmi, gazdasági és lélektani természetű tények ötvözte. Nagy szerepe van a létbizonytalanság gazdasági forrásainak s a forrásokból, a tényleges veszedelmek mellett felpárolgó hamis képzetek elszigetelésében. A földművesek szívesebben számolnak búzaegységekben, mint pénzben. Főleg, ha hosszabb távra terveznek. Ha előre gondolkoznak. A pénz vásárlóereje változékonyabb, mint a búza ára. Ám a búza ára sem a kínálat és kereslet törvényét követi, s nem tekinthető időt álló értékmérőnek. Sok benne az adminisztratív elem. Csak részben fejezi ki a család életére, gazdálkodására ható tényezők összességét.

Ezért született meg a pont.

Összetevői a következők: 1. Egy kilogramm búza ára a folyó év augusztus elsején. 2. Egy kilogramm napraforgó ára a folyó év október elsején. 3. Másfél kilogramm csöves kukorica ára a folyó év október tizenötödikén. A terményárak változhatnak, a pont szerkezete változatlan, de rugalmas elemekből áll: bizonyos keretek között lehetővé teszi az értékegyensúly tartását. Nevezzük el a szerkezet összetevőit „a”, „b” és „c” elemnek. 1971-ben ezek pénzértékeit, az alábbi számok mutatják:

$$\begin{aligned} a &= 1,3 \\ b &= 2,25 \\ c &= 0,975 \end{aligned}$$

$$\text{Összesen } 4,525 : 3 = 1,51$$

Egy nyugdíjpont 1971-ben 1,51 dinárt ért. Alkotható összetettebb szerkezetű pont is. Az elemek száma a munkigényesebb kultúrák árával (dohány, cukorrépa) vagy a jószágárrakkal bővíthető. Lényegében egyezés tárgya. Általános értéke a mezőgazdaság helyzetétől függ. Illetve — az adott esetben — a falu határában termelt fontosabb kultúráktól. Jószágárrak nem hatnak rá. Földre, az őstermelésre alapozták a rendszert.

2. A nyugdíjbérllet. Egyezményes elnevezés. Most nem a fogalom nevét, a tartalmát firtatjuk. Két fő tényezőre bontható. Ezek számértékét az imént ismertetett nyugdíjpontok mennyisége fejezi ki.

Egyik a föld árával kapcsolatos *hagyatéki bérllet*. Egy összegben meghatározandó: az összeg nagysága vidékenként változhat. (Határrészek vagy más mércék szerint.) A föld árától függ, amire a talaj fekvése, minősége, termőképessége, s nem utolsósorban a településtől való távolsága, megközelíthetősége hat.

A nyugdíjbérllet másik alkotóeleme az *évi bérllet*. Holdanként a nyugdíjpontok bizonyos összegével fejezhető ki. Nézzük a példát: a hagyatéki bérllet holdanként 3500 pont. ($3500 \times 1,51 =$ egy hold föld átlagos ára a faluban, 1971-ben.) Az évi bérllet pedig, évente és holdanként, 400 pont.

Az évi bérllet körül nincs különösebb számtani komplikáció. Az öt hold járuléka évente 2000 pont. A hagyatéki bérllet más. Semmi esetre sem lehet ötször 3500 pont: ez azt jelentené, hogy a szövetkezet nyugdíjbiztosító részlege minden évben kifizetné a föld árát. Ezért a hagyatéki bérllet összege sajátos kulcs szerint elosztandó. Mivel a kulcsnak egyelőre nincs hivatalos neve, ideiglenesen elkeresztelhetjük, például, korosodási

kulcsnak. Lássuk közelebbről. Milyen tulajdonságai vannak? Mire használják?

3. *Korosodási kulcs*. Osztószám. A számolás módszerének tartozéka. Sok vita dúlt körülötte. Nehezen született meg.

A rendszer alkotói elmentek a község házára, átnézték a régi anyakönyveket, s megállapították: a faluban az utóbbi ötven esztendő folyamán, azok a polgárok, akik túléltek életük hatvanadik esztendejét, átlagosan 75,7 évet éltek. (A hosszú életkor titka, mondhatnánk, túlélni a hatvanadik születésnapot!) A 75,7 kikerekítve: 76.

A korosodási kulcs nem más, mint a földműves életkora (a nyugdíjazás időpontjában) és az anyakönyvekből kibányászott, módosított, átlagos életkor közötti különbség. Esetünkben a hagyatéki bérlet osztószáma 6. Hetvenéves emberről van szó. Az átlagos életkorhoz hat év hiányzik.

A korosodási kulcs hattól nagyobb lehet. A nyugdíjazandók életkorával ellentétes irányban növekszik. Minél fiatalabb az ember, annál nagyobb az osztó, annál több részre oszlik a hagyatéki bérlet összege. De hatnál kisebb már nem lehet.

Ez szintén egyezményes kikötés. Valódi értelmét a példa mutatja: a 76 esztendő földműves esetében nullával kellene osztani a föld átlagos vételárát jelölő hagyatéki bérletet. Vagyis: a nyugdíjas minden évben felvenné az egyezményes „vételarat”, a szövetkezeti részleg pedig tönkremenne. Az alsó határérték rögzítése tulajdonképpen a közös érdeken alapuló vállalkozás gazdaságosságának következménye.

A „nagyfényi rendszer” alapfogalmaival ismerkedtünk. A legfontosabb fogalmakkal. Tartalmuk meghatározására összpontosítva a figyelmet. Ezek ismeretében konkrétan is bemutatható az elvonatkoztatott példa.

Hetvenesztendős földművesről van szó, akinek öt holdja van. A *hagyatéki bérlet* holdanként 3500 pont. Öt holdra 17 500 pont. 17 500 osztva hattal (a *korosodási kulcs* számértékével), a hányados 2916 pont. Ehhez jön az *évi bérlet* értéke. Holdanként 400 pont. Öt holdra, évenként 2000 pont. $2000 + 2916 = 4916$.

Tehát a *nyugdíjbérlet* évi összege 4916 pont. $4916 : 12$ (a hónapok számával) = 409. Ennyi a havonta esedékes nyugdíj pontértéke. Szorozva, 1,51-gyel (ponttal kezdtük, ponttal végezzük) = 617,59. Ez a pontok pénzértéke 1971-ben. Ennyi a nyugdíj. Havonta.

(E sorok írója feltette a kérdést Szücs Istvánnak, a nagyfényi rendszer kikísérletezőjének. „Sok számolással jár a dolog. Nehezen értették meg a földművesek?” Szücs István mosolygott. „Mindenesetre könnyebben megértették, mint némely politikusok, közéleti és gazdasági vezetők. 1963 óta foglalkozom a kérdéssel, a rendszer sok módosításon, változáson ment át, sokszor elmondtam az elképzeléseket, és sokan beleásítottak a fejtegetéseimbe. Volt, aki félhülyének nyilvánított, bogarasnak, mert minék ilyesmivel bibelődni, mikor a mezőgazdaság nagy koncepciókat igénylő nagy problémái vannak terítéken. A nagy befektetések, nagy vállalkozások, nagy üzletelések és a többi nagyzolás sokszor háttérbe szorították az embert...”)

Levéltörődék: „...a nagyfényi változat csak a valóban túl idős és beteg földműveseket veszi tekintetbe. Csak akkor mutatnának hajlandóságot az idős földműves nyugdíjaztatása iránt, ha annak, szerintük, nem sok van hátra.” Túl kemény, ezért igazságtalan a bírálát. A rendszer a

korosodási kulcs hatóeszközével, tényleg nagyobb nyugdíjat biztosít az idősebbeknek, de a fiatalabbak előtt sem csukja be a kaput. Másrészt, a számok logikája elvileg semlegesíti az alanyi indítékú hajlandóságot. A kísérlet egészét a közös érdek valóságossága, igazságossága, emberisége hatja át. Mégis, a póre gazdasági vonatkozásokat vizsgálva a levélíró borúlátását indokoló aggodalmak forrásaira bukkanhatunk.

Összhangban van-e a szövetkezet gazdasági érdeke az emberiség elvével? Nem „kivánja-e” a közérdek hordozója az egyén mielőbbi halálát? A szerződés sok humánus elemet tartalmaz, jóval többet tisztán gazdasági jellegű egyezményeknél. Tőkés társadalomban, ahol a haszon törvénye uralkodik, ehhez hasonló kapcsolat legfeljebb jótékonyági alapon jöhet létre. Itt szó sem lehet a polgári társadalomban divatozó jótékonykodásról (a jótékonykodó szerepeléséről, jószívűségének fitogtatásáról), ami elterelné a figyelmet a társadalmi vállalkozás lényegének emberiségéről. A rendszer személytelen és személytelenségében mindenestül kell emberiségnek lennie.

Ezenkívül szervesen kapcsolódik a társadalombiztosítás tágabb rendszeréhez. A nyugdíj-részleg fizeti az egészségbiztosítás járulékát. Ez lehetővé teszi a zavartalan gyógykezelést, a gyógyszerellátást. Még a betegkönyv lepecsételéséről is gondoskodik. Az adóhátralék sem okozhat bürokratikus komplikációkat. Ami sok beteg földműves életét keseríti. Nem kapja meg idejében a pénzt, nem fizeti be az esedékes adót, nem pecsételik le a könyvét, és már csak az orvos „jószívűsége” segíthet rajta. Jó tudni, hogy a falusi orvosok zöme az embert nem téveszti össze a pecsétel. De a nyugdíj intézménye eieve kizárja az efféle bonyodalmakat.

Az érem másik oldala: A nyugdíjbiztosító részleg a földműves szövetkezet egyik gazdasági egysége. Önálló elszámolással működik. Hetvenkét hold „nyugdíjas” földet és hetven hold bérelt földet művel. (Bérelt a szövetkezet tulajdonából.) Két alkalmazott: főnök és a traktorvezető. Minimális rezsi. 1971-ben a gazdasági egység minden kötelezettségét teljesítette. A zárszámadás 10 000 dinár (új dinár) többletet mutatott ki. Az alapokba került.

1971-ben tizenkét család tartozott a részleghez. Januárban kötik az új szerződéseket. December végéig nyolc újabb család jelentkezett. 1972-ben összesen húsz háztartás — tizenhét házaspár és három magányos — alkotja a nyugdíjasok közösségét, 106 hold földdel. A falu határában 9000 katasztrális hold van. 6000 hold egyéni tulajdonban. Ha a részleg ilyen ütemben fejlődik tovább, akkor húsz év múlva 1500 holddal gyarapíthatja a mezőgazdasági társadalmi szektorát.

(„Nem ez a legfontosabb — mondja Szűcs István —, az idős földművesek földjei már most a legelhanyagoltabbak közé tartoznak Nagyfény határában. Mostoha barázdák között a legmostohábbak. Kicsi a termés, kicsi a haszon, nincs hozzá erő. Nyomorgás... Mi, egy év alatt, csekély befektetéssel, pusztán korszerűbb agrotechnikával, duplájára emeltük a hozamokat. Ésszerűbb tagosítással, a felesleges mezsgyék felszántásával a termelési költségeket is csökkentettük. Véleményem szerint a nyugdíjaztatás semmiképpen sem népjóléti akció, vagy csak történelmi távlatokban gyümölcsöző vállalkozás, hanem a nemzeti jövedelem gyorsabb emelkedésében kifejeződő konkrét közösségi és egyéni érdek.”)

1948-ban Vajdaság lakosságának 10,1 százaléka, 1953-ban 10,8 százaléka, 1961-ben 11,86 százaléka, 1966-ban 13,02 százaléka, 1971-ben 14,22 százaléka betöltötte a hatvanadik életévét. Az átlagos életkor hosszabbodása a létfeltételek javulásának mutatója. A társadalom korfája változik. Növekszik az idős emberek részesedése, csökken a fiatalok arányszáma.

1971-ben Koszmet népességének 51,36 százaléka húsz éven aluli. Vajdaságban 31,51 százalék. A korosodás általános tünet. Észak-Bácska, Horvátország és Szlovénia mellett, a lista élén áll. A fiatalok részesedése szempontjából a lista végén.

A hatvanegyes népszámlálás adatai szerint Vajdaság mezőgazdasággal foglalkozó népességének 8,1 százaléka hatvanöt évesnél idősebb. A mögöttünk levő évtized folyamán tíz százalékra emelkedett a mutatószám. Ebben az időszakban rendeződött a földművesek egészségbiztosítása. A parasztság bekapcsolódott a társadalombiztosítás rendszerébe. Gyökeresen megváltoztak a közegészségügyi állapotok. Most újabb cselekvést sürgető kérdések kerültek napirendre.

Az idős emberek problémája mindig felbolygatta a parasztcsaládokat. Tekintet nélkül a vagyoni helyzetre. Szegényebbeknél az eltartás okozott bonyodalmakat. A gazdagabbaknál örökösödési viszályok. Az öreg nem akarta szétosztani a birtokot. Majd ha rámszögeznek a koporsó-tetejét, mondta. A gyerekek viszont követelték jussukat, mert az öreg keze alatt sehogyan sem fejlődött a gazdaság.

Régi periratok tanúskodnak ilyen és hasonló családi viszálykodásokról. Akárcsak az eltartással kapcsolatos patvarkodásokról: az öreg hol az egyik gyerekéhez költözött, hol a másikhoz, hol egyiknek panaszkodott, hol a másiknak, vagy nem voltak elég türelmesek hozzá, vagy maga kereste a bajt, mert erővel bele akart szólni az ügyekbe. A gyerekek összekaptak miatta, s ha sehogyan sem tudtak megegyezni, ügyvédhez fordultak. De leginkább megegyeztek. A viszályok zöme a családokban simult el, nem lett belőle társadalmi ügy.

Óvakodni kellett a falu szájától is, mert megszólták a torzsalkodó családokat. Csak hát, nem minden öreg vigyáz a nyelvére, ha bántódás éri. Kerül-fordul, s kitergeti a szennyest a szomszédoknak. Hadd tudják meg! Hadd tudja meg az egész falu. Második gyerekkor. Mondták a józanabbak. Mégis gyakran megesett, hogy a szomszédok, ismerősök beleütötték az orrukát a más dolgába, s rendszerint apónak vagy a szülének adtak igazat, már csak azért is, mert apó vagy a szüle ráért panaszkodni.

Az utca nem oldotta meg a problémákat. Csak a nagyon szegények sorsa került nyilvánosság elé. Akiknek se gyerekük, se házuk, se földjük. Ritka eset volt. A hajléktalanok elsodródtak a faluból, mielőtt szegényházba jutottak volna. Nagy szegény a familiára, ha valamelyik tagja szegényházban végezte. Emlegették. Ő beszél? Nagybátyja meg a szegényházban... Koldus is felépítette a putriját. A hajlékát. Némelyik koldus saját kocsiján járta a szállásokat, szekérderekből imádkozott a merőknálnyi lisztért.

Koldusok... Sokféle volt belőlük. A nép különbséget tett az igazi koldus és a kéregető között. Huncut koldus, mondták a kéregetőre. Az szakmafélének számított, foglalkozásszerűen űzték, mivel az imádkozás régen is kényelmesebb mesterségnek bizonyult, mint a kapálás. De a

vak koldust, pláne ha háborúban vesztette szeme világát, nagy tisztelet övezte. A falubeli koldus, akinek státusát a nép méltányolta, nem a leg-szegényebbek sorába tartozott.

Voltak esetlebbek. Szegénységüket titkolók. Munkaképtelen aggastyánok, kiöregedett napszámosok, akik felépítették házacskájukat, pár bárázda földet is szereztek, amit a végszükség esetén eladtak, élvezettel. A vevő az öregember halálát várta, kívánta, s néha tettelegesen elősegítette. Ő is nyomorgó szegényember (a tehetősebbek ritkán vásároltak ingatlant élvezettel), betéví falatra is vékonyan jutott: orvosra, gyógyszerre nemigen gondolt. Jogszabály óvta az eltartási szerződést, de a hatóság figyelme nem terjedhetett ki mindenre. Sok vitás ügy került a bíróságok elé.

Az idős földművesek sorsa mindig nehéz volt. Csak ritkábban került nyilvánosság elé. Kevesebbet beszéltek és írtak róla. Magánügynek számított. Hiányoztak a megoldás társadalmi és anyagi feltételei. A szórványos cselekvő szándékok megrekedtek a jótékonykodás medrében. Az egyéni eltartási szerződéseket a végszükség hívta életre.

Hiába pislogunk a múltba. Onnan aligha jöhet hasznos tanács. Itt kell körülnézni. Az adott helyzetben. Az adott lehetőségek között.

A háború előtt magánügy.

Most társadalmi kérdés.

Sajnos összességében, egyetemességében ritkán kerül terítékre az illetékes üléstermekben. Pedig (kevesen emlékeznek erre) a szövetségi kormány közegészségügyi és népjóléti titkársága már 1954-ben tárgyalta a földművesek nyugdíjbiztosításáról. Sőt! Részletes tervezetet készített, amit akkor közömbösen fogadott a közvélemény. A földművesek között sem talált visszhangra. Elhallgatták. Elfelejtődött. Vagy az egészségbiztosítás vonta el a figyelmet? Az egészségbiztosítás tervezete pár évvel később született. 1960-ban már hatályba lépett. Bevezetése sem okozott különösebb megrázkódtatásokat.

Miért maradt visszhangtalanul az első kezdeményezés? Túl radikális megoldást helyezett kilátásba? Az okmány valóban tartalmazott korszulótt elképzeléseket: kötelező nyugdíjbiztosításról beszélt, s érintette a tulajdon, az öröklés érzékeny kérdéseit. Amire a földművesek mindig passzív bizalmatlansággal válaszoltak. Akkor különösen. Esztendő sem telt el a szövetkezetek átszervezése óta, a parasztság óvatosan magába zárkózott, nem szívelte a felülről csöpögő gondolatot. A magángazdaság visszaállításával bajlódott, keveset törődött a távoli jövővel.

A tervezet okmánytárba került.

Jugoszlávia minden negyedik mezőgazdasági háztartását az előregedés veszélye fenyegeti. Két időszerű kérdés ered ebből: Mi lesz a munkaképtelenekkel? És mi lesz a földdel, amit képtelenek korszerű módon művelni? Tanulmányok, szakmai tanácskozások, helyi megbeszélések tárgya az első. A második kérdés megoldása az elsőtől függ. Sajnos a népjóléti vonatkozások elvonják a figyelmet a probléma társadalmi, gazdasági tartalmáról. Ezzel magyarázhatjuk a politikai testületek szembetűnően gyér érdeklődését.

A helyzet áttekintését körülményessé teszi a tulajdon jellege, és zavarják a nyugdíjalap létrehozása körül összegyűlt nézeteltérések. A föld, a termelés eszközei egyéni tulajdonban, a nyugdíj viszont anyagiaktól függő

társadalmi juttatás. Ez a fő ellentmondás. A vélemények vízvázlasztója. Szenvedélyes viták forrásvidéke.

A földművesek másképpen látják a dolgot, mint az öngazgatási testületek. Emlegetik az adót. Az államot noszogatják. Hozzon törvényt. Azonban az ügy nem tartozik a föderáció alkotmányos kötelezettségei közé. Az „állam” nem illetékes. Kezét mossa. A földművesek pedig maguk magyarázzák a nyugdíjat. A hangulatot és gondolkozás útjait földművesek leveleiből vett idézetekkel nyomon követhetjük. Íme.

Az első levél: „Mi, akik fiatal életünket áldoztuk fel azért, hogy földet vegyünk és termelhessünk, most arra vagyunk készítetve, hogy megváljunk tőle. Ha pedig kiöregszünk, nyugdíj nélkül dolgozunk, míg föl nem fordulunk. Mint például, ismerek egy hetvenkét éves bácsit, akít decemberben operáltak, és tavasszal már megkapált öt hold kukoricát. Annak persze nem jár nyugdíj, mert akar dolgozni anélkül is. Nagyon sok nyugdíjas van, aki ettől fiatalabb és munkabíróbb, csak nem földműves és azért kap nyugdíjat.”

Másik levél: „Hazánkban számításom szerint körülbelül egymillió nyugdíjra számító idős földműves él. (1969-ben 2 654 000 mezőgazdasági háztartás volt az országban. Minden negyedik az elöregedés küszöbén. P. K. megjegyzése.) Ez a szám túlságosan nagy ahhoz, hogy rövid idő alatt kielégítő módon tudnánk segíteni helyzetükön. Ha figyelembe vesszük a fiatal földművesek számát és azt, hogy az átlag földbirtok öt hold körül mozog, kiviláglik, milyen hatalmas járulékot kellene fizetni, hogy megfelelő nyugdíjalap jöjjön létre. Innen nem várhat rövidesen nyugdíjat a magántermelő.”

Harmadik levél: „Mivel mi kataszteri jövedelmünk után vagyunk adóztatva, a mi munkánk is bele van számítva az adóba, ezért kérem, hogy a munkánk után eső adónak olyan százalékat, mint a többi munkások után a társadalombiztosításért fizetnek, írjanak a mi nyugdíjalapunkra. Ezenfelül a többtermelés érdekében a gépállomással munkáltatunk s arra a munkabérré rászámítják a társadalombiztosítást. Gyáraink is a kitermelt árura rászámítják eladáskor azt, amit a munkások után fizetnek, ugyanezt teszi a kereskedelem vagy a közlekedés, ha vásárolunk vagy utazunk, hát mi is hozzájárulunk a társadalombiztosítási alapjukhoz, továbbá a mi adónkból a tisztviselőknek nemcsak a megélhetést fizetjük, hanem a nyugdíjalapot is. Ezért kérem a társadalom hozzájárulását a mi nyugdíjalapunkhoz olyan mértékben, amilyen mértékben mi járunk az övékéhez.”

Negyedik fevél: „Nem azt a földművest kellene elsiratni, akinek tizenhat hold földje van. Inkább a két-három holddal rendelkező, vagy esetleg föld nélküli, munkából kiöregedett földművesek helyzetét kell boncolgatni. Itt már társadalmi összefogással találhatunk csak megoldást. Engem inkább a törpebirtokos idős földműves házaspár életsorsa érdekel. Én nem szeretném, ha egyesek olcsó népszerűség szerzése céljából torzító vagy éppen rózsaszínű tükörben mutatnák a földművesek helyzetét.”

Így látják a földművesek. A szenvedélyes, öncélú elégedetlenség mellett komoly s higgadt okfejtések állnak! A reális szemlélet dominál. Azonban a földművesek sem tudják nyomon követni jövedelmük elidegenített hányadának útját! Sokan hivatkoznak az adóra. Úgy vélik, az adó bizonyos százalékból biztosítható a nyugdíjalap. 1970-ben Vajdaság összes adóbevétele 24,6 milliárd régi dinár volt. Ötvenezer földműves számára mi-

nimális nyugdíj évente 25 milliárd dinárba kerülne. Az adó a családi költségvetés nézőszögéből nagyobbban látszik, mint a hivatalokból!

A levelekből olvasható nézeteltéréseket alátámasztják a tartományi népjóléti kutatóintézet adatai. Az intézet közvélemény-kutatást végzett a földművesek között. Az első kérdésre: „óhajtja-e a kötelező nyugdíjbiztosítást?“, a megkérdezettek 71 százaléka igennel, 23 százaléka nemmel válaszolt, 6 százalék közömbös választ adott. A második kérdésre: „van-e lehetőség a járulékot fizetni?“, a megkérdezettek 13 százaléka igennel, 58 százaléka nemmel válaszolt, 13 százalék közömbös választ adott, 16 százalék pedig hajlandónak mutatkozott azonnal a közösségre testátni minden ingatlanját a nyugdíj ellenében.

A nézetek megosztottsága nemcsak a földművesekre jellemző. Az öngazgatási testületekben sem alakultak ki egységes álláspontok. Vajdaságban két eltérő felfogás van. Az egyik szerint a földművesek nyugdíjbiztosítását köztársasági és tartományi jogszabályokkal kötelező hatállyal, a másik szerint viszont alulról jövő kezdeményezésre, önkéntes alapon lehet rendezni. A tények mérlegelése után az országos megoldást, az eltérő társadalmi körülmények és gazdasági adottságok miatt, el kell ejteni. Marad az önkéntes, öngazgatási egyezményes lehetőség.

Többnyire az eszmecsere porondján.

Cselekvésről alig beszélhetünk. Mi akadályozza a vita túlhaladását? A tapasztaltak alapján megállapíthatjuk: az egyéni parasztság korántsem homogén szociális közeg, a társadalmi helyzet tekintetében két nagy rétegre szakad: újratermelésre alkalmas tehetősebbekre s a kevés földdel rendelkező, gazdaságilag erőtlén családok csoportjára. Egységes rendszerrel beszélünk: a valóságban pedig két probléma van. Két különböző probléma. Egyik népjóléti. A pár barázdával bíró idős földművesek nyugdíjazását az önpénzelés elve alapján társadalmi támogatás nélkül, kielégítő módon nem lehet megoldani.

Az önpénzelés öngazgatási elve (a nagyfényi példa mutatja) csak a tehetősebb földműveseknél érvényesíthető. Ez pedig a kérdéscsoport differenciáltabb vizsgálatát igényli. Ugyanakkor, önáltatás lenne feltételezni, hogy az elszigetelt gyakorlati kezdeményezések, társadalmi összehangolás nélkül, önmaguktól egységes rendszerre épülhetnek. Az egész parasztság ügye ez. Nemcsak az idős földműveseké. Fiataloké is. Észak-Bácskában közvetve vagy közvetlenül százezer ember ügye. A tennivaló általános jellege az elszigetelt helyi kezdeményezések, sajátos megoldások összegezésére, értékelésére, ismertetésére és tudatosítására kötelez. Mert mindenhol beszélnek róla, de nem mindenhol cselekszenek.

A BOLGOD EMBER

Végig kell menni a falun. Az utolsó házak egyikében lakik a boldog ember.

Egyforma házak.

Negyvenhatban épültek. Rohammunkával.

Mikor Kevisor Orahovo falait verték, bunkóval és nótaszóval. Hangoosan épült a szocializmus. Fiatalok, idősebbek, frontbrigádok a dolog arcvonalan. Mert munka volt. Mindenki dolgozhatott. A tervek túlteljesültek. Kevisoron a falverők annyira jeleskedtek, hogy az épületek jó

részére tető sem jutott. Ezek a falak később leomlottak, kizöldült rajtuk a gaz.

A bácskai tanyavilág megszüntetésére, falusítására irányult a nagy építkezés. Az újságok közölték Észak-Bácska térképét. Becsétől Szabadkáiig, Zentától Telecskáig fehér foltok jelölték az úttalan térségeket, ahova új falvak ültethetők. Új falvak, belső telepítés céljaira. Orahovóra Bácskeresztúr környékéről ruszin földművesek jöttek. Kevisort magyar nincstelenek népesítették be. Ide pedig a város és a puszták zsellerei költöztek.

Köztük a boldog ember. Negyvenhárom éves volt. Most hatvanhét. Hét és fél hold földet kapott, másfél kilométerre a falutól. Holdakban mérték neki a földet, de még most sem tanult meg igazán holdakban számolni. Kapát emleget. Tíz kapa, tizenöt kapa. A ház végében két kapa föld.

„Homoki ember?” — kérdi a látogatást kezdeményező újságíró.

Bólint.

Egyetlen foga kikíváncsiskodik a szájából. Nevetés közben megnyúlik, magára vonja a figyelmet. Nevetve mondja: ő az első nyugdíjas.

Mindenben első volt.

Termelő szövetkezetben az első tag.

Később az első társas termelő.

Mikor a kintüntetést említi, az újságíró észrevétlenül az asztalon nyugvó jegyzetfüzetére fekteti a ceruzát. Affirmatív beszélgetés lesz, gondolja, és tréfálkozni próbál.

Két ház áll a telken. Nagyobbik az eredeti. A „kincstári”. A fia lakik benne. Nem mai gyerek. Túl jár a negyvenen. Valami munkavezető-féle a birtokon. Felesége is munkaviszonyban. A két unoka közül a kislány — jó tanuló — városban. A kisfiú pedig itthon. Tapodtat sem tágit az öregapja mellől. Minden érdekl.

„Mi lesz belőled?”

„Lakatos” — közli kurtán.

Az öreg megsimogatja a fejét.

Az eredeti épülettel szemben áll az öregek háza. A kis ház. Takaros. Virít a téli napsütésben. Falának fehérségét még jobban kiemelik az azúrkék ablakkeretek.

„Vénségemre két házat berendeztem — mondja az öreg. — Fiatalkoromban meg egyet se. Laktam pajtákban, istállóban, budárházakban. Ugye, asszony?”

Az asszony a parányi konyhából bepillant a parányi szobába. Kezét a köténv alá dugja egv pillanatra, igazat ad férjeurának, azután megfordul, és folytatja munkáját. Később nem várja a szólitást, akkor is bepillant, amikor nem kell igazat adni.

Az élénkülő beszélgetés során gyakran szóba kerül a pénz. A nyugdíj. Havonta 630 dinár.

Az újságíró:

„Elmondaná, hogyan osztják be?”

„Nem osztjuk be” — mondja az öreg.

A szövetkezeti ember magyarázza: nem csipegették fel havonta, egyszerre kapták meg. Egész évre. November elsején, az egész összeget.

Pénz a szekrényben. Az öregasszony arcán átsuhannak a töprengés redőnyös árnyékai. Feltés és remény nyugtalansága viaskodik a van bizo-

nyosságával. Előbújnak a lehetőség kérdőjelei. Mibe fektessék? Betegyék a bankba?

„Banka? Dinárt? Volt egy bácsi a faluban. Tízholdas. Öt holdon túl-adott. Holdanként kétezerért. Harmincötzetret betett a bankba. Nyolc-százalékos kamatra. 2800 dinárra rúgott a kamat évente. Jött a nyugdíj. Az öreg kiszámította: ha nyugdíjazza a földet, 7000 dinárt kaphat évente. Jobb pénz, mint a kamat. Kamatban benne a pénzromlás kukaca. A nyugdíj pedig az árakhoz pásszolódik. Mit csinált az öreg? Mikor lejárt a kötés, kivette a pénzt a bankból, újra földet vett. Lenyugdíjazta. Nem buták a parasztok!”

„Miből éltek év közben?” — kérdi az újságíró.

Az öreg nevet.

„Hagytam magamnak két kapa földet!”

„Két kapa földet?”

„A ház végében. Megmutathatom.”

„Talán csak nem azt akarja mondani, hogy két kapa földből ketten egész éven át elédegeltek?”

„Azt nem. De majd nem . . .”

„Miből éltek még?”

„Például a hidroforból . . .”

„Öntözés?”

„Öntözés nélkül fabatkát se ér a kertészkedés.”

Homoki ember a fekete televényen! Nyugdíjas paraszt, amatőr kertész. Számokat sorol. Emlékezetből.

Burgonya. A korai termés zömét eltolta tragacson a piacra. Másfél mázsát árusított, kilónként két és fél dinárért. Csak a krumpli 375 dinárt jövedelmezett. A korai.

„Meg amit a kocsmában hagytál” — mondja az öregasszony.

Káposztából másfél mázsa felesleg. Átlagosan egyhúszért kelt el. Az is 180 dinár.

Paradicsom, paprika, saláta, hagyma . . .

„Mennyit árult a kertből?”

„Négyezet biztosan.”

Megnéztük a hidrofort.

Betonos létesítmény. Földalatti csövön küldi a vizet a kertbe. Ötezer dinárba került. Ráment a tavalyi jövedelem. Az unoka a fő szakértő. Szaknyelven magyaráz, s egyszerre akar mindent megmutatni. Úgy kell leinteni: ne tanítsd már az embereket, tudják azok, mi a hidrofor . . .

A hidrofor az első udvarban van. Gyümölcsfák között. Homoki ember nem állhatja a fák alatt, hogy ne szóljon róluk. Mindegyiknek meséje van. Története. Jó, rossz tulajdonsága. Némelyiknek betegsége is. A be-tegség a vegyszerek irányába tereli a szót.

Az alsó udvarban baromfi.

Kettéosztott disznóól. Egyikben hatalmas fehér hollandi anyakoca. A fiataloké. Legutóbb tizenkettőt malacozott. Az alsó udvar kerítésén túl a kert. Kopár, fekete. Csak a korai saláta zöld sorai virítanak a januári csendességben.

Az öregasszony a kerítésig kísér.

„Sajnos a mi salátánk nem a legszebb” — mondja.

„Mások is kertészkednek?”

„Hogyne. Rákapott a nép. Nézzen be az udvarokba.”

Az öreg feljött a pincéből. Szakajtó a kezében. Benne hatalmas piros almák. Nem lehet visszautasítani. Zsebekbe kell dugdosni. Meg kell kóstolni. Muszáj. Ez olyan alma!

„Ugye?”

Nevetünk.

„Míntha a homokon termelt volna?”

„Itt termelt — mondja önérzetesen. — A feketén. Ez is jó föld.”

Süt a nap.

A legöregebbek sem emlékeznek ennyire enyhe januárra. Ilyen földszagú, meleg téli napokra. Míntha erővel tavasz akarna lenni.

Visszafelé bekíváncsiskodunk az udvarokba.

Idefelé észre sem vettük, hogy más kertekben is szépen fejlődik a korai saláta.

Százezer embert átfogó, laza szövedékű társadalmi csoportot boncolgatunk. Fogyatkozó s fogyatkozásában minőségileg átlényegülő szociális közeget, amelynek jelentős hányada mozgásban van. Úton. Százezerből ötvenezer lélek a vertikális és horizontális mobilitás csatornarendszerében. Eddig az előregedés útját pásztázta a figyelem fénycsóvjája. Az átalakulás térképén sok más mozgásirány látható. Merre vezetnek ezek? Faluból a városba? Gyárakba? Külföldre? Ipari, értelmiségi foglalkozások felé? És milyenek ay utak? Járhatók? Vannak-e jelzőtáblák az utak mentén? Látszanak-e a célok? Visszatérnek-e, akik elmennek? Mikor térnek vissza? Estére? Szombatra? Újévre? És elmehetnek-e, akik el akarnak menni? A tehetségesek tanulhatnak-e?

Ezernyi kérdés.

Ezernyi lehetőség. Cél. Út. Időkön, távolságokon, társadalmi rétegeken át vezetnek. S mind beletatroznak a mostoha barázda krónikájába. A parasztsághoz költődnek, mint a köldökszínór a vajúdo anya testéhez. A krónika nem fejeződött be. Folytatása következik.